

Dränering

– borde redan varit gjord när behovet syns

Dränering är en lönsam investering och kostnaden för en täckdikning har minskat relativt sett över tiden. Det vet Carl-Johan Rangsjö, lantbruksingenjör på Jordbruksverket, som arbetat med bland annat täckdikning i många år. Hans råd är att inte vila på hanen – ser man behov i fält skulle man agerat för länge sedan.

Text och foto: Albin Gunnarson, Svensk Raps

Dränering av åkermark är en bördighetsförbättrande åtgärd. Det vet Carl-Johan Rangsjö, mångårig vattenexpert på Jordbruksverkets vattenenhet i Linköping, som sett intresset variera stort över tiden.

Dystert med Omställning-90

Täckdikning var en förhållandevis populär investering under hela 80-talet, trots vikande lönsamhet i växtodlingen. Men i samband med Omställning-90 raserades intresset totalt för dränering. Produktionen skulle minska och det var de sämsta delarna av åkermarken, ofta de med dräneringsbehov, som ställdes om. Ofta fick de ligga helt för fåfot. Carl-Johan beskriver hela 90-talet

som en ganska dyster resa där inga eller mycket få indikationer fanns på att vare sig försöka göra i ordning eller ens hålla efter befintliga dräneringar. Men marknaden kom ifatt verkligheten och idag är dränering återigen en stor fråga.

Huvudavlopp är prio 1

Det behövs i princip inga tillstånd för att täckdika åkermark. Men innan man ger sig på en åkermarksdränering bör man först säkerställa att man får ut dräneringsvattnet på rätt nivå. Huvudavloppet är A och O om dräneringen ska fungera på den egna marken. Kolla upp vad som redan finns och vad kan man förbättra. Öppna utloppsdiken måste underhållas. Fördjupning utöver ursprungligt djup är dock förbjudet. Som

Prio 1. Carl-Johan Rangsjö på Jordbruksverkets vattenenhet i Linköping trycker på som punkt nr 1 att huvudavloppet måste fungera. Det betyder bl.a. att öppna diken måste rensas och underhållas. Om inte vattnet från dräneringen kan ledas bort på rätt nivå hjälper det föga om gårdens dränering fungerar eller inte.

lantbrukare bör man fundera på med vilken finess man vill dränera. Ska exempelvis tekniken med reglerad dränering användas? Eller skall man anlägga kalkfilterdiken och återfylla med jord tillsammans med släckt kalk i blandning och ansöka om LOVA-stöd? Det finns fler än ett sätt att avvattna åkermark idag, särskilt om dräneringen även ska bli optimal ur miljösynpunkt.

Kostnad minskat över tid

När frågorna besvarats upprättas en täckdikesplan. Den planen ska konstrueras efter den teknik man bestämt sig för att utnyttja. En täckdikningskostnad på stenfri mark kostade på 1970-talet i regel under 5000 kr/ha varav plankostnaden då utgjorde omkring 7-8 pro-

cent. Grävning i stenig mark kostade ofta det dubbla. Idag har ny grävteknik medfört att kostnaden för utförandet vanligtvis hamnar omkring 20000 kr/ha och särskilt stenig mark på ca 25000 kr/ha. Ny teknik för mätning med GPS och uppritning i Cad har också medfört att planläggningskostnaden numera utgör en mindre andel av totalkostnaden än för 30 år sedan. Jämfört med prisutvecklingen på åkermark har täckdikning blivit billigare. På planerna framgår med vilket djup och dikesavstånd samt med vilken rördimension marken ska dräneras. Normalt är att en östgötsk lerjord dräneras på 16 meter mellan grenledningarna. Nu har det blivit lite vanligare att man minskar avstånden till 14 meter. Det betyder att infiltrationskapaciteten ökar, vilket kan beskrivas som att den optimala grundvattennivån inställer sig fortare även om framtidens klimat kommer att medföra mer nederbörd, framför allt under vår och höst. Detta kommer att bli viktigt för bärigheten och växternas rottdjup.

Anteckna åt nästa generation

När planen är upprättad skall man anlita en duktig och erfaren entreprenör som man litar på. I Sverige finns god tillgång på täckdikningsentreprenörer. Täckdikning är en åtgärd som ska kunna hålla i minst 50 år och då är det bäst att det blir rätt från början.

Dränering kan ske med dräneringsplog, grävkedja eller grävhyvel. Samtidigt eller efteråt i det öppna diket läggs dränerings slang och det grusas med dräneringsgrus. Grusfilter upp i matjordslaget placeras i låglänta partier och sedan återfylls diket. Är det blött börjar vatten sippra fram i rören redan efter några minuter. Kräver verkligheten att avsteg måste göras från planen bör de nogsnamt noteras. Planerna bör sedan förvaras åt kommande generationer.

Många stora fördelar

Fram till ca 1980 fanns vissa lån och bidrag att få till täckdikning. För detta krävdes det en täckdikningsplan. Alla planer blev dock inte utförda varför det sannolikt finns fler hektar planlagda än dränerad åkermark. Tyvärr finns också en del täck-

dikad åker som utförts utan föregående planläggning. Det kommer att medföra problem den dag som systemen behöver underhållas eller kompletteras. Planer från 1980-talet och äldre finns mestadels bevarade på Länsstyrelserna. Senare än så finns inte arkiverade annat än möjligen hos planläggaren och på gårdarna. Dokumentationsbehovet i praktiken är dock viktigt. Både för framtida underhåll, men kanske också värdefull dokumentation vid en brukningsöverlåtelse.

Carl-Johan Rangsjö ser ett stort ekonomiskt värde för lantbrukarna och miljön att dränera åkrarna. Lönsamheten i dränering är hög och kan räkna in högre skörd, mindre ogräs, lägre dragkraftsbehov och tidigare farbarhet som tillåter tidigare sädd. Nya odlingsystem som exempelvis plöjningsfri och ekologisk odling sätter också dräneringsfrågan ännu mer i centrum. Men det gäller att inte vänta för länge med att dra nytta av dräneringen.

– Ser man i fält att man har dräneringsbehov – då skulle man dränerat för länge sedan, konstaterar avslutningsvis Carl-Johan Rangsjö. «

”Dränering är inte längre ett fult ord”

Carl-Johan Rangsjö kom tidigt att intressera sig för markavvattnings. Det hela började när hans far dränerade hemgården. Efter lantmästarstudier fanns det två lediga jobb på lantbruksnämnden i Linköping. Ett som husdjurskonsulent och ett som vattenkonsulent.

– Jag var ju mest inne på växtodling så vatten kändes närmast. Därför blev det vattenjobbet. När ett växtodlingsjobb ett år senare blev ledigt var jag redan fast.

Efter komplettering med väg- och vattenbyggnadskunskap handlar arbetet på Jordbruksverkets vattenenhet numera mest om de större diken och dikningsföretagens regelverk och hantering i förhållande till odlingslandskapet, exploateringar och allmänna miljöfrågor.

Gör P-nytt

I dag konstaterar Carl-Johan att lantbrukarna som ställde om i Omställning-90 och då var 50 år, nu

blivit 70 år. Det börjar därmed introduceras en ny generation lantbrukare på gårdarna som strävar efter att producera i stället för att få pengar på postanvisning.

– En annan viktig förändring är fokus på miljöfrågorna. Dränering är inte längre ett fult ord. Det var det tidigare. Nu anläggs till exempel våtmarker och skyddszoner och om inte jordarna runt omkring är i trim saknas miljönyttan. Ett kontrollerat kretslopp av växtnäringen är viktigt.

Carl-Johan konstaterar att översvämning av åkermark kanske för lantbrukaren i första skedet mest är en fråga om att framfarten över fälten blir avsevärt besvärligare. Problemen med näringsförluster blir också ett stort problem. Enkelt beskrivet så kan det vara så att 90 procent av fosforförlusterna sker under 10 procent av tiden. Men är fälten väl-dränerade sker avrinningen kontrollerat och förlusten av P kan minska.

